

Մէկ մ'ալ յանկարծ վեր ցատքելով
 Զարնըլածքէն՝ կը յարձըկի խեւի պէս,
 Ոչ քար ոչ փոս նայելով,
 Կիջնայ վերէն սաստկապէս.
 Զախին բըռնէ ծօ ձախին. — Որո՞ւ կըսես.
 Կերթայ աչքը մոլթ կոխած, ու վերջապէս
 Սայլն ալ ինքն ալ փոսը կիյնան քեֆեր մեֆեր.
 Երթաք բարով պըտուկներ:

Ո՞րչափ մարդիկ այս պակսութեանը տէր են.
 Այլոց ամէն ըրածին մէջ մեծ սըխալներ կը գըրանեն.
 Իրենք ըսես՝ ինչ գործի ալ ձեռք զարնեն,
 Կըխանգարեն կը ձըգեն:

ՔՈՒԼՈՎ.

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԿԱԶԱՆՅ ՄԷԿ ՄԵԾ ՔԱՅԼԸ ԴԷՊ Ի ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆ.

Ինչպէս որ ուրիշ անգամ եւս առիթ ունեցեր եմք յիշատակելու, մեր դարուս նշանաւոր յատկութիւններէն մէկը ազգութեան հոգին է, որ թէ Ասիոյ եւ թէ Եւրոպայի ու Ամերիկայի ամէն ժողովրդոց սրտին մէջ շատ կամ սակաւ վառուիլ սկսած է: Այս գիպուածը այն կողմանէ աւելի եւս նշանաւոր է որ սովորաբար կկարծուէր այս դարուս սկիզբէն՝ թէ հասեր է կամ գէթ մօտեցեր է այն բանաստեղծներուն կամ բանաստեղծ քաղաքագէտներուն գուշակած ոսկի դարուն շրջանը, յորում ամենայն ազգք եւ ազինք՝ իբրեւ միոյ հօր Ագամայ հաւատար որդիք՝ պիտի եղբայրանան իրարու հետ, եւ մէկ ազգ մէկ ժողովուրդ պիտի լինին՝ ոչ միայն կրօնիւ, այլ եւ լեզուով եւ արարողութեամբք եւ սովորութեամբք, Բայց ոչ, գործը երեւցուց, եւ օր ըստ օրէ աւելի կերեւցընէ թէ այս դարը ազգութեանց իրարմէ զատուելուն եւ պայծառանալուն դարն է, եւ ոչ թէ իրարու հետ խառնուելուն եւ շիթելուն: Յայտնի

է որ լոյսը եօթը գլխաւոր գոյներէ կբաղկանայ, եւ այս գոյները ծիածանին՝ այսինքն ծիրանի գօտիին վրայ կբաժնուին, ու գեղեցիկ քաղցրութիւն մը կպատճառեն տեսողաց վրայ՝ երկար եւ յորդառատ անձրեւներէ ետքը. արգեօք չեմք կընար ըսել թէ նաեւ այս դարուս գոնէ կէսը ազգութեանց ծիածանին ձեւանալուն դարն է, որոյ հետեւանքը գուցէ դարձեալ միութիւն է եւ լուսապայծառ եղբայրութեան ամենայն ազգաց գուշակութիւն. սակայն առ այժմ ամենայն ժողովրդոց եւ ազգաց դրօշակին վրայ պայծառ գրերով գրուած է ԱԶԳՈՒԹԻՒՆ բառը, եւ ամէն մարդ մեծ եւ փոքր՝ անոր ետեւէն կերթայ վառվառն եռանդեամբ եւ աննկուն քաջութեամբ: Ահա մեր առջեւն են Յոյնք եւ Հունգարացիք, Սլաւեանք եւ Իտալացիք, Պարսիկք եւ Հնդկիք, եւ մինչեւ Ամերիկայի Եանքիք եւ Ասիական Սրբաբացիք: Մեր առջեւն է եւ քան զանոնք առաջ մեր Հայ ազգք, որ քսանըհինգ տարիէ մը ի վեր այնպիսի

հոգի մը կցուցընէ ճշմարիտ ազգասիրութեան, մանաւանդ Տաճկաստանի մէջ, որ գուցէ հազարաւոր տարիներով առաջ ալ երեւցուցած չէր: Բայց մեր ազգին սր մասին մէջ է այս շարժումընքը մինչեւ ցայժմ, եթէ ոչ անոր որ իւր ազգութեան կեդրոն ճանչցած է իւր սուրբ հաւատքը. իւր սուրբ եկեղեցին ունի իբրեւ կեդրոն, եւ անոր դիմելու համար մէկ մէկ ուղղագիծ շառաւիղներ՝ իւր ազգային լեզուն եւ սովորութիւնները: Իսկ մեր ազգին այն մասը որ հարկաւոր տարիներով առաջ բաժնուեր է ազգային լրութենէն, երկար ատեն պաղ աչքով՝ յետոյ զարմացմամբ եւ ախորժելով նայեցաւ ազգին մէջ սկսած շարժումընքներուն վրայ. եւ թէպէտ տառը կամ տանը հինգ տարի մը առաջ Տաճկաստանի հռովմէական Հայերն ալ փոքր ի շատէ եռանդով խլրտեցան իրենց ազգային իրաւունքները ձեռք ձգելու եւ պաշտպանելու, բայց Կապիտուլիոնի հաւատարիմ պաշտօնէից սատակովը ձայներնին քաշեցին ու հանդարտեցան, անշուշտ առ սակաւ մի ժամանակ:

Այժմ զարմանալին այս է որ Լեհաստանի Հայկազունք, որք 200 տարիէ ի վեր իրենց ազգութիւնը գրեթէ մոռցած, եւ ազգին լրութենէն գրեթէ բոլորովին մոռցուած էին, այժմ աներկիւղ համարձակութեամբ ձեռք առեր են ազգութեան գրոշակը, եւ առանց վախճալու Նիկոլի դրած նշովքներէն եւ նորա պաշտպան հռովմէական փրօփական տային սպառնալիքներէն, ահագին քայլ մը առեր են գէպ ի ազգային հոգին: — Ո՞րն է այս քայլը: — Յիշելով վերջապէս թէ իրենք Հայք են ազգաւ, եւ ոչ թէ լատին կամ լեհացի, բայց դժբաղդաբար իրենց դաւանանքը եւ արարողութիւնները փոխելու բռնագատուած՝ Նիկոլի պէս ազգատեաց եկեղեցականաց ձեռքը, — կուզեն այժմ ազգային եկեղեցւոյ մը մէջ գոնէ իրենց ազգային ծէսերը նորոգել, Տեսեր են վերջապէս թէ սրբան խեղճ եւ ցաւալի է իրենց կրօնական վի-

ճակը Լեհաստանի մէջ, ուր մինչդեռ ատենով բազմաթիւ հոյակապ եկեղեցիներ ունէին, յորս մեծափարթամ զգեստներով ու զարդարանքներով, իրենց ազգային տաղերովն ու շարականներովը զնստուած կիսառարանէին, այժմ շատ տեղ անտերունչ եւ թափառական ազգի մը մնացորդներու պէս՝ կամ լատին եկեղեցեաց մէջ լատիններէն ու լեհերէն կկատարեն իրենց աստուածապաշտութեան պարտքերը, եւ կամ այնպիսի հայերէն խեցբեկ լեզուով եւ հնչմամբ եւ խառն ծէսերով՝ որ կարելի չէ հայկական ժամերգութեան տեղ դնել. ուստի կցանկան գոնէ Տաճկաստանի հայ-հռովմէականաց չափ հայութիւն նորոգել իրենց մէջ եւ պահպանել:

Ահա այս նպատակաւ շարագրուած է այն հայերէն ու գաղղիարէն տպագրուած Հրաւերը, որ մեր ձեռքն ալ հասաւ, եւ զոր արժան կհամարիմք այս տեղս հրատարակելամբողջ. բայց եւ ներումն կխնդրեմք այս Հրաւերը ստորագրող պատուաւոր իշխաններէն՝ եթէ իրենց խօսքերուն մէկ քանին վրայ ծանօթութիւններ աւելցնեմք:

Եւ նախ քան զամենայն այս ձգեմք մեր ընթերցողաց միտքը որ դիտեն թէ այս հրաւերը շարագրողները ինչպէս զգուշացած են որ յայտնի չըսեն թէ իրենք եւ իրենց եկեղեցին դարձեալ պապական իշխանութեան ներքեւը պիտի մնայ, դարձեալ իրենց հաւատքին ու դաւանութեանը կեդրոն Հռովմայ գահը պիտի լինի, դարձեալ իրենց եկեղեցւոյն կառավարութեանը գլխաւոր Ատենատեղին փրօփականտան պիտի լինի: Խեղճ Հայեր:

Այսպէս ահա իրենց թմրութենէն արթնցող անձինքը մեծ քայլ մը առեր են գէպ ի ազգային սեպհական եկեղեցին, բայց եւ երկրորդ քայլը առնելու համարձակութենէն զուրկ են բոլորովին: Արդեօք չըվախցուիր որ իրենց ետեւէն արգոսեան աչքով նայող լեհացի կրօնաւորներն ու քահանաները, եւ Պօղոս Փրօմալի, Վարդան Յու-

նանեանի եւ անոնց նման լատինամոլ միսիո-
նարներու ձեռքովը եւ Փրոփականտայի հը-
րամանաւը՝ այս առած քայլերէն ալ շուտով
ետ քաշուին, եւ այնուհետեւ բոլորովին
յուսահատին ազգին լրութեանը հետ միա-
նալու բաղդէն, ինչպէս որ ուրիշներուն պա-
տահեցաւ նաեւ մեր օրերը . . .

ՀԻՍԻԵՐ

Աւտրիական պետութեան Պուզովինա գաւառին Ձեռնո-
վից մայրաքաղաքը թեակող Հայ ազգը, եկեղեցի մը
չինկու համար իր մէջէն Մասնաժողով մը դրաւ, որն
որ իր Հայածես կրօնակիցներուն աս հրաւերը կրնէ:

«Որդիք Հայոց աշխարհին եւ սիրելի եղբարք:

«Ձեռնովից քաղաքը մասնաժողով մը կազ-
մուեցաւ՝ Հայու ծէս ունեցող հաւատացելոց (1)
գործածութեան համար՝ եկեղեցի մը շինելու
վախճանաւ: Ձեր սրտին մեծանձնութիւնն ու
կրօնական եւ ազգային զգածումները ցանձա-
լով, մասնաժողովը զծեղ կը հրաւիրէ ձեր եղբայ-
րական նպաստովն աս գործքիս մէջ իրեն օգ-
նական ըլլալու. մասնաժողովը հաստատապէս
կը յուսայ, որ ձեր քրիստոնէական սիրոյն եւ ազ-
գային ոգւոյն եղած հրաւերը պարապի չ'երթար:

«Ձեր ուզեր ձեզի յիշեցնել, որ Հայոց ազգն
եւ իր թագաւորները, քրիստոնէութեան առաջին
դարերուն մէջ քրիստոնէական կրօնն ընդունե-
ցան, եւ աս ժամանակէն վեր քրիստոնէութիւնը՝
մեր մէջը իր ամբողջ անարատութեամբը պա-
հուեցաւ (2):

«Նոյն կրօնին բարիքները վայելելով՝ տասնու-
չորս փառաւոր դարեր մեր հին հայրենեաց մէջ
անցուցինք: Մեր տէրութեան քաղաքական կոր-
ծանմանէն ետքը աշխարհքիս չորս դին ցրուե-
ցանք, սակայն ամէն տեղ մեր հաւատքն ու մեր

(1) Հայու ծէս ունեցող հաւատացեալք ըսելով՝ կհաս-
կընայ ուղիմեական Հայերը:

(2) Այս խօսքը ամենայն կերպով ճշմարիտ է. բայց
քրիստոնէութիւնը մեր մէջը իւր ամբողջ անարատու-
թեամբը պահուեցաւ ըսելը՝ չեմ գիտեր ինչպէս ձեռք կո-
տայն ուղիմեական հայու մը խղճմտանքին, որ սովորաբար
մեր ազգին լրութեանը կանգնել հերձուածող, հերետիկոս,
չարախառն ածականները տալու:

հարց ծէսը, լեզուն, մեծ աւանդութիւններն ու
ազգին սէրը պահեցինք (3). աս սուրբ կապերով
միացած ըլլալով միշտ եւ ամէն տեղ միակ մեծ
ընտանեաց մը անդամ ենք:

«Ուր որ բնակեցանք՝ անձուկ եւ սերտ կապ
մը հաստատեցինք ան ժողովրդոց հետ, որոնք
մեզի մեծանձն ընդունելութիւն եւ մարդասէր
հիւրընկալութիւն մը ցուցուցին: Ամէն տեղ եկեղե-
ցիներ շինեցինք, որոնք մեր աստուածապաշտու-
թեան փառաւոր ցոյցերն ու մշտատեւ յիշատակ-
ներն են: Բազմաթիւ քաղաքներու ծաղկեալ վի-
ճակը մեր աշխատութեան ու գործունէութեան
պտուղն է: Երկնից օրհնութիւնն աս աքսորանաց
երկրին մէջ մեզի միշտ ընկերացած է, որովհե-
տեւ Աշխատութիւնն եւ Աստուածապաշտութիւնը՝ մեր
նշանաբանն ու վերնագիրն ըլլալէն երբէք չդադ-
րեցան, եւ քաղաքական ազգային կապի մը պա-
կասութեան պատճառաւ՝ եկեղեցւոյ զօդերը մեր
միութեան կէտերն եղան (4):

«Աս հոյակապ յիշատակներուն վրայ յեցած,
որոնք մեզի՝ իբրեւ եկեղեցւոյն եւ ազգային հլու
որդւոցը, մեր Պատրիարքներէն (5) աւանդուե-
ցան, մեծ վստահութեամբ ձեզի կը դիմենք, սի-
րելի՛ եղբարք, ձեզմէ խնդրելով, որ ձեր օգնա-
կան ձեռքը մեզի երկընցնէք եւ բարեպաշտա-

(3) Ամէն տեղ, բայց ոչ ի Լեհաստան, ոչ ի Մաճա-
ռոստան, ոչ ի Վեննա, ոչ ի Վենետիկ եւ ոչ իսկ Տաճ-
կաստանի ամէն գեղերն ու քաղաքները, եւ ոչ Խրիմու եւ
Աթտերխանի, Թիֆլիզու եւ Ախլցիայի ամենայն Հայերուն
մէջ. վասն զի հռովմեական կամ կարօղիկ Հայոց հաւատ-
քը ճիշդ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հաւատքը չէ, եւ նոցա
բանեցուցած ծէսը՝ այսինքն արարողութիւնը՝ մեր Հարց
ձեռք չէ, այլ Կարօղիկ կամ լատին եկեղեցւոյ վարդապե-
տութիւններ եւ արարողութիւններ:

(4) Այս գեղեցիկ խօսքերը շատ լաւ կյարմարին Լուսա-
ւորջական Հայոց, ինչպէս որ յայտնի է ամենուն. չգիտեմ
ի՞նչ մտքով կրցեր է այս Հրաւերը շարադրողը յարմարցը-
նել նաեւ հռովմեական Հայոց, եւ մանաւանդ Լեհաստանի
Հայկազանց, որ իրենց սեպհական հայրենի անարատ եկե-
ղեցւոյն զօդերը վաղուց կամաւորապէս քակած եւ լատին
եկեղեցւոյ հետ միացած են:

(5) Կերեւի քէ այս տեղ Պատրիարք բառը հնարքով մը
գործածուած է՝ փոխանակ ըսելու Հայրապետ կամ Կաթո-
ղիկոս. վասն զի երբ զաղղիարեանին Patriarche բառը չկա-
մենար բարգմանիչը Կաթողիկոս բարգմանել այս տեղ,
որպէս զի իւր հռովմեական եղբարք ականջը չխայրէ, կար-
ծեմ քէ կրնար Հայրապետ բառը աներկիւղ բանեցնել, ո-
րովհետեւ յայտնի է քէ մեր նախնի Հայրապետաց Պատ-
րիարք անունը չտրուի սովորաբար:

կան տուրքերով մեզի օգնութեան հասնիք, որ-
պէս զի ձեր քրիստոնէական սիրոյն վեհանձն
գործակցութեամբը, կարող ըլլանք Ձեռնովից քա-
ղաքը Հայոց եկեղեցի մը շինել: Համոզուած ենք,
որ սիրով յանձն կ'առնուի այսպիսի գործքի մը
ձեռնտու ըլլալ, որուն նպատակն Աստուծոյ
փառքն ու ազգին պարծանքն է:

«Պուգովինայի մէջ հազար ընտանիքէն աւելի
մեր ազգէն կը գտնուին. սակայն Ձեռնովից քա-
ղաքը՝ մեր պաշտամունքը կատարելու ուրիշ տեղ
չունինք, բայց եթէ հռոմէական ուղղափառ ե-
կեղեցւոյն մէջ մեզի շնորհուած խորան մը: Արդ-
նոյն քաղաքն առանձինն հայ պաշտաման նուի-
րուած եկեղեցի մը շինելը՝ չէ թէ միայն հար-
կաւորութիւնը կը ստիպէ, այլ նոյն եկեղեցին
մեզի համար պիտ'որ ըլլայ՝ կրօնական, ազգային
ու ընտանեկան միութեան զօդ մը, նոյնը պի-
տ'որ կազմէ նոր օղ մը ան խորհրդական շրթա-
յին՝ որն որ զմեզ բովանդակ երկրիս վրայ կը միա-
ցընէ. բոլոր մեր հայրենակցաց միացեալ ջանքովը
հաստատուած ըլլալուն, նոյն եկեղեցին պիտ'որ
ըլլայ նաեւ մեր աստուածապաշտութեան եւ ազգայ-
նութեան յաւիտենական յիշատակարան մը ⁽¹⁾:

«Արդ ազգին աս վիճակը տեսնելով, Պատ-
րիարքներն, եպիսկոպոսները, մեր հին հայրե-
նաց եղբարքը, ինչպէս նաեւ բոլոր աշխարհքս
ցրուած հայաձէս դաւանանք ունեցող հաւատա-
ցեալները կ'աղաչենք, որ նոյն եկեղեցւոյն հար-
կաւոր ըլլալուն միտ դնեն, եւ իրենց եղբայրա-
կան սիրովը մեզի նպատամատոյց ըլլան:

«Մեր հայրենակիցը, Կարոլոս Անտոնիէվիչ
Պոլոզեան քահանան ըսած է թէ. Բազուկները
չեն, որ եկեղեցիները կը կանգնեն, այլ սրտերը:
Տարակոյս չկայ, որ ձեր տուրքը կը խնդրենք,
բայց մեր սրտին գլխաւոր բաղձանքն է ձեր գոր-
ծակցութիւնն ունենալ, այնպիսի գործքի մը
մէջ, որն որ Աստուծոյ փառքը մեծցընելու եւ
մեր ազգին ցրուած անդամներուն մէջ ազգային

(1) Այն. այդ եկեղեցին յիշատակէ կլինի *Կրօնական ազ-
գային ու ընտանեկան միութեան զօդ մը*, բայց *միայն*
հոռոմէական Հայերը մեկմեկու հետ կապող, որպէս զի ա-
նով իբրեւ նոր եւ հաստ խորհրդական շրջալով մը առելի
ամուր կապուի Հոռոմայ եկեղեցւոյն հետ, եւ ոչ քի թոյր
Հայաստանեայց եկեղեցւոյն հետ:

աւանդութիւնը դարձեալ հաստատելու համար
է. մի եւ նոյն ժամանակ նաեւ ձեր աղօթից օգ-
նութիւնն ու մեր Պատրիարքներուն եւ քահա-
նայից օրհնութիւնը կը խնդրենք:

«ՅԱստուած վստահանալով, կը յուսանք որ ի
վիճակի կ'ըլլանք նոյն եկեղեցին շինելու: Հասե-
ցէք ուրեմն աս Աստուծոյ տունը, ձեր գործա-
կցութեամբը, մեր ազգին սուրբերուն նշխարնե-
րովը զարդարել. հասցեցէք նոյն մեր հին մատե-
նագրութեան գրքերովը, ձեռագիրներովն ու
այնպիսի յիշատակներով հարստացընել, որոնք
կարող ըլլան մեզի մեր ազգային փառքը յիշեցը-
նել: Այսպէսով աս եկեղեցին մեզի ամենուն կըլ-
լայ Աստուծոյ տապանակը եւ ազգային միու-
թեան կենդրոնը:

«Մեր ազգին կապերը պնդելու նոր կապի մը
հաստատուելուն յուսովը, սրտերնիս ամենամեծ
ուրախութեամբ լեցուած է: Համոզուած ենք, որ
դուք ալ նոյն ուրախութեան մասնակից էք, եւ
ձեզի կը յանձնենք, որ Աստուծոյ խնդրէք որ
հաճի մեր ձեռնարկութիւնն օրհնել:

«Յոյսերնիս աստուածային ողորմութեան վրայ
դնելով, մեր գործքը կը յանձնենք քրիստոնէա-
կան սիրոյն խաղաղասէր, աշխատասէր, հաւատք
եւ բարի կամք ունեցող մարդկանց բարի դի-
տաւորութեան ⁽²⁾:

ՅԱՎՈՐՈՍ ԲԵԴՐՈՎԻՉ ԱՍՊԵՏ, Գահերեց Մասնաժողովոյն.

ՄԻԲԱՅԷԼ ՎԱՐԴԵՐԵՍԷՎԻՉ.

ԼՈՒԻՍԻՆԻՆՈՍ ՄԻԲՈՒԼԵԱՆ, ԱՍՊԵՏ.

ՅԱՎՈՐՈՍ ՍԻՄՈՆՈՎԻՉ, ԱՍՊԵՏ.

(2) Բոլոր այս խօսքերը՝ գրեթէ զլիսաւորապէս՝ հոռոմէա-
կան Հայոց եկեղեցականներուն եւ աշխարհականներուն ուղ-
ղեալ կհամարիմք, եւ ոչ քի մեզ լուսաւորչականաց. եւ
սակայն անմոռաց ունենալով մեր Հայաստանեայց եկեղե-
ցւոյ ներողամիտ հոգին, մենք ալ իբրեւ յիշատակ *խաղաղա-
սէր, աշխատասէր, հաւատք եւ բարի կամք ունեցող*
մարդիկ կ'աւանդենք որ հոռոմէական Հայ ազգայինք սիրով
եւ ուրախութեամբ լսեն այս իրենց Լեհաստանցի եղբարց
հրաւերը, եւ իրենց ձեռքէն եկած օգնութիւնը չխնայեն այս-
պիսի բարի դիտաւորութիւն մը առաջ տանելու: Ո՞ր գիտէ,
գուցէ աստուածային նախախնամութիւնը Լեհաստանի Հայ-
կազանց, ինչպէս նաեւ ուրիշ տեղերու հոռոմէական Հայոց,
ոյժ եւ լոյս մտաց պարգեւէ, որպէս զի կատարեալ յառա-
ջադիմութիւն մը ընեն դէպ ի կատարեալ միութիւն ընդ
ազգային կրօնական կեդրոնի Հայաստանեայց սուրբ եկե-
ղեցւոյ, որ է Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին հրա-
շափառ Արքուր ի Սուրբ Էջմիածին: